

ANOTACE

ŠMAHEL, František – BOBKOVÁ, Lenka – MAŠKOVÁ, Pavlína – NOVOTNÝ, Robert (edd.): *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 931 s.

Rozsáhlé reprezentativní dílo početného kolektivu autorů navazuje na svazek věnovaný Přemyslovcům, je koncipováno jako součást vícesvazkové ediční řady Nakladatelství Lidové noviny, která by měla pokrýt celé období středověku v českých zemích. Kniha, výsledek práce více než pěti desítek českých medievalistů se zaměřením na české dějiny, dějiny umění, archeologii či numismatiku, je strukturována do tří hlavních oddílů. První z nich nese nadpis *První Lucemburkové na českém trůně (1310–1378)*. Studie jsou rozčleněny do kapitol věnovaných panovníkovi a společnosti, členům dynastie, rituálům, ceremoniím a slavnostem, právním památkám státoprávního významu či důležitým cestám panovníků. Druhý oddíl je nazván *Královská vláda, prezentace majestátu a rozkvět kultury*. Značný prostor je věnován královskému dvoru, významným osobnostem zde působícím, dvorským řádům, dále panovnickým sídlům jak českých králů, tak moravských markrabat, erbům a jejich roli v reprezentaci. Opomenuto nebylo umění a vzdělanost lucemburské éry, architektura a drobné umění (relikviáře, zbraně, kodexy), písemná kultura a literatura, univerzita. Třetí oddíl obdržel nadpis *Třetí generace Lucemburků na českém trůně (1378–1437)*. Popsána je vláda Václava IV., jeho spory, představení jsou členové lucemburské sekundogenitury na Moravě a další příslušníci rodu. Čtenář se dočte o obrazu Čech u francouzských literátů či o rodové pověsti Lucemburků o vile Meluzině.

Snaha o systematizaci struktury knihy vedla k užití jednotných názvů kapitol v rámci různých oddílů knihy (*Panovník, země a společnost, Portréty členů dynastie, Osoby a osobnosti ve stínu Lucemburků, Stopy a paměť lucemburské doby*). Bohatý je obrazový doprovod (na 600 ilustrací, mapové a kresebné rekonstrukce, rodokmeny), který z publikace činí vsutku reprezentativní dílo. Kniha si neklade za cíl podat systematické vypsání okolností života a působení dynastie a jejích členů, představuje významné a úhelné momenty, jevy, děje či sféry konání, jimiž se výrazně zapsali do dějin země a kterými jsou charakterističtí. Chronologickou osu publikace tvoří politické dějiny, na něž navazují texty věnované vzdělanosti, umění a kultuře obecně. Badatelé i laickému zájemci o české dějiny se tak dostává do rukou ucelený přehled všeho zásadního, co historická věda může na základě novějších výzkumů k lucemburské dynastii a její epoše poskytnout.

Pavel Krafl

KOSTJUK, Mychajlo: *Evangelično-ljuteranska kircha v Lucku. Istoryko-architěkturnyj narys*. Luck: NVD Tverdynja, 2010. 68 s.

Docent Lucké národní technické univerzity Mychajlo Petrovyč Kostjuk předložil publikaci věnovanou jedné ze vzácných památek volyňské architektury, a to luteránskému chrámu Krista Spasitele v Lucku. Byl postaven německými kolonisty na počátku 20. století. Na základě analýzy archivních pramenů, domácí i zahraniční literatury přibližuje základní etapy historie kostela od vzniku samé myšlenky jeho vybudování po současnost. Součástí knihy jsou také početné ilustrace, část z nich je publikována poprvé. Čtenáři tak mohou vidět krásu a architektonické zvláštnosti budovy.

Kniha představuje autorův dar k 925. výročí města. Chrám plnil svou funkci od svého vysvěcení v roce 1907 do reemigrace volyňských Němců v letech 1939–1940, ke které došlo na

základě paktu Molotov-Ribbentrop. Českého čtenáře zaujme skutečnost, že varhany byly vyrobeny firmou Bří Riegerové v Krnově.

Mírový život Volyně přerušila v roce 1914 první světová válka. Volyň se stala arénou bojových událostí. Ruská armáda nařídila vysídlení volyňských Němců do Povolží a na Sibiř. V letech války nejvíce utrpěl právě luteránský kostel, neboť v něm byly umístěny ruské jednotky. Během odstřelování byla poškozena fasáda, zničeny varhany a rozbity vitráže. K návratu volyňských Němců došlo až v roce 1917.

Po skončení světové války se Luck stal jedním z vojvodských měst obnoveného Polska. Lucká luteránská farnost nově spadala pod varšavskou konzistoř. Zlepšující se materiální postavení volyňských Němců umožnilo i opravu kostela: zasklení oken, opravu lavic, úpravu interiéru, nové varhany a pořízení nové střechy. Kostel se opět stal vlivným centrem nejen náboženského, ale i duchovního a společenského života. V roce 1929 jej dokonce navštívil prezident Polské republiky Ignacy Mościcki.

Po pádu Polska na základě sovětsko-německé dohody došlo k přesídlení Němců ze Sověty zabrané západní Volyně na polská území okupovaná Němci (Warthegau). Tak skončila historie více než stoletého pobytu Němců na Volyni.

Odsun Němců vedl k uzavření kostela, který byl znovu poškozen v důsledku válečných událostí. V roce 1951 byla budova předána Státnímu oblastnímu archivu Volyňské oblasti. Chátrající objekt měl být v roce 1965 rekonstruován na muzeum. Opravy se ale odkládaly a teprve v roce 1974 začala generální oprava kostela pro potřeby archivu. Když v 80. letech archiv získal novou budovu, objevila se myšlenka zřízení koncertního sálu. S představiteli československého podniku zahraničního obchodu bylo dohodnuto dodání nových varhan a v roce 1988 začala rekonstrukce budovy.

Rozhodnutím výkonného výboru Volyňského oblastního sovětu lidových zástupců z 23. července 1990 byl kostel pronajat luckým baptistům. Tím začala nová etapa historie chrámu. Byl vypracován projekt, podle kterého byla v letech 1990–1994 budově vrácena původní podoba charakteristická pro luteránské kostely. Nebylo vyhověno žádosti obnovené luteránské obce o vrácení kostela a tato obdržela pouze budovu fary.

Součástí publikace je i soupis pastorů lucké evangelicko-luteránské farnosti, seznam pramenů a literatury a ruské, polské a anglické résumé.

Jaroslav Vaculík

RYBKOV, Alexandr Grigorjevič: *Čechoslovackij korpus v Povolžje 1918–1920 gody. Dokumenty i materiály*. Saratov: Saratovskij sociálno-ekonomičeskij institut Rossijskogo ekonomičeskogo universitěta im.G. V. Plechanova, 2014. 184 s.

Sborník obsahuje dokumenty a materiály vztahující se k roli československých legií v Povolží v letech 1918–1920. Je vybaven ruským, českým a anglickým úvodem, archeografickými informacemi, jmenným a místním rejstříkem a vysvětlivkami zkratk a obsahuje v úplnosti nebo ve zkrácené podobě celkem 190 dokumentů, z nichž některé se týkají pouze politické situace v regionu. Převážnou většinu publikovaných dokumentů (170) představují materiály bolševické provenience, jen čtrnáct z nich jsou dokumenty vydané Odbočkou Československé národní rady v Rusku a jen šest pochází z pera představitelů tzv. ruské demokracie (eserů a menševiků). To samozřejmě poskytuje poněkud jednostranný obraz popisované skutečnosti.

Z dokumentů jasně vyplývá, že přelomem ve vztazích mezi bolševiky a legionáři byl čeljabinský incident 14. května 1918, kdy uherští váleční zajatci, kteří se na základě brest-litevského míru vraceli ze Sibiře, napadli československé legionáře, kteří si to nenechali líbit. Proti Čechoslovákům zasáhli ruští bolševici a konflikt byl spuštěn.

Jak ukazují dokumenty Odbočky Československé národní rady v Rusku (ČSNR), v souladu s dohodou Rady lidových komisařů s československými revolučními vojsky byly bolševikům předávány zbraně a českým komunistům byla umožněna agitace pro vstup do Rudé armády. Za to měli bolševici zajistit volný průjezd československých vojsk do Vladivostoku. Transsibiřská magistrála byla ovšem zahlcena německými a rakousko-uherskými zajatci, kteří se vraceli na základě brest-litevského míru do vlasti. Transporty s československými vojáky byly zadržovány a nervozita Čechoslováků, kteří již od roku 1914 byli vzdáleni od domova, narůstala. Legionáři trpěli nedostatkem topiva a drahotou potravin. Odbočka ČSNR si již v dubnu 1918 stěžovala, že podmínky úspěšného přesunu do Vladivostoku byly narušeny bolševiky.

Jich pravou tvář ukazují dokumenty vydané po 14. květnu 1918. Lidový komisariát vojenství nařídil okamžitě zadržet, odzbrojit a rozformovat československé legie jako údajnou část staré pravidelné armády. Legionáři měli být zařazeni buď do Rudé armády, nebo do pracovních oddílů. Lidový komisař vojenství Trockij k tomu dodal, že vojenské příkazy se nevydávají k diskusi, ale k vyplnění. Velitelský sbor legií měl být zatčen. Bolševici sami přiznávali, že důsledkem odzbrojení legií bude konflikt. Takže víme, kdo vlastně vyvolal údajné povstání Čechoslováků.

Dne 3. června 1918 nařídil lidový komisař dopravy nevyhovovat žádným žádostem Čechoslováků, nedávat jim k dispozici lokomotivy, nepouštět je k telefonu a telegrafu a nedávat jim žádné potraviny. Podle Trockého „*českoslovenští povstalci jsou přímými spojenci kontrarevolucionářů a agenty imperialismu*“. Ti Čechoslováci, kteří dobrovolně neodevzdali zbraně, měli být na místě zastřeleni. Násilně rozformované transporty měly být poslány do koncentračních táborů. Podle Lenina hlavním cílem „zrádců“ bylo vyhladovět sovětskou republiku zastavením dovozu sibiřského obilí. Rada lidových komisařů nařídila zničit kontrarevoluční bandy a smést nepřátele lidu z povrchu země. Za pomluvami bolševických vůdců nezůstávali pozadu ani českoslovenští komunisté v Rusku. Mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí na československé frontě uložila tohoto nepřítel vykořenit.

Objektivní informace se objevují pouze v článcích převzatých z časopisu *Vozrožděnije*, což byl orgán Výboru členů Ústavodárného shromáždění (Komuč). V srpnu 1918 časopis otiskl provolání Výkonného výboru československých revolučních vojsk, které obhajovalo postup legií proti bolševikům a vyjadřovalo naději, že pouze Všeruské Ústavodárné shromáždění může ochránit ruské dělníky a rolníky před jakýmkoliv represáliemi. V jiném čísle časopis upozornil na telegram lidového komisaře Čičerina, který již ve druhé polovině dubna 1918 nařídil sibiřským sovětům zastavit přesun Čechoslováků na východ a urychlit převoz německých zajatců na západ.

Dokumenty a materiály připravené k publikaci A. G. Rybkovem představují jeden z prvních kroků k podání pravdivého obrazu o činnosti českých a slovenských dobrovolníků, kteří v nelehkých životních podmínkách bojovali v Rusku za samostatný československý stát.

Jaroslav Vaculík

SERAPIONOVA, Jelena Pavlovna (ed.): *Socialnyje posledstvija vojn i konfliktov XX veka: Istoričeskaja pamjať*. Moskva – Sankt Petěrburg : Něstor-Istorija, 2014. 370 s.

Péči Ústavu slavistiky Ruské akademie věd a Komise historiků Ruské federace a Slovenské republiky za podpory Ruského společenskovědního fondu vyšly materiály z mezinárodní vědecké konference, která se uskutečnila v roce 2012 v Moskvě. Publikace je rozdělena do tří částí. První je věnována problematice sociálních důsledků první světové války a obsahuje řadu statí věnovaných poválečné reemigraci a repatriaci Čechů a Slováků z Ruska. Druhá část se soustřeďuje na problematiku osvobození Slovenska v letech 1944-1945 a třetí poválečným problémům Slovenska.

V naší anotaci upozorníme na ty příspěvky, které se dotýkají Čechů v Rusku v průběhu a po skončení Velké války. Zoja Sergejevna Něnaševa z Historické fakulty Moskevské státní univerzity se zaměřila na sociálně-politické aspekty rozvoje národního hnutí Čechů a Slováků v Rusku a problematiku osvobození válečných zajatců (září 1914 – únor 1917). Andrej Nikolajevič Pticyň ze Severokavkazské federální univerzity ve Stavropolu přiblížil činnost českých a slovenských podnikatelů na jihu Ruska v letech první světové války. Uvádí, že podle údajů ruského ministerstva vnitra požádalo v letech Velké války o ruské občanství 2465 Čechů a 188 Slováků. Mnoho českých pivovarů muselo být za války uzavřeno vzhledem k zavedení prohibice.

Juraj Benko z Historického ústavu Slovenské akademie věd v Bratislavě se věnoval repatriaci válečných zajatců z Ruska do habsburské monarchie v posledním roce první světové války. V Rusku bylo k 1. 9. 1917 celkem 1 736 764 rakousko-uherských, 159 390 německých a 61 509 tureckých zajatců. Počet českých a slovenských zajatců se odhaduje na 200–400 tisíc, z toho Slováků bylo 5–10 %. Gros repatriace ovšem proběhlo až po skončení občanské války v Rusku, a to v letech 1920–1922. Po rozpadu monarchie repatriaci rakousko-uherských zajatců převzala Rakousko-uherská rada dělnických a vojenských zástupců, tzv. Austrosovět. O českých a slovenských zajatcích na území středního Předkavkazka v letech 1914–1917 píše Igor Vladimirovič Krjučkov ze Severokavkazské federální univerzity ve Stavropolu.

Z českých archivních materiálů vychází Jelena Pavlovna Serapionova z Ústavu slavistiky Ruské akademie věd v Moskvě, která přibližuje politiku československých úřadů k navrátilcům z Ruska – legionářům, zajatcům a reemigrantům. V letech 1919–1920 se z Vladivostoku vrátili do vlasti 72 644 osoby, z toho 56 459 vojáků a důstojníků. V ČSR je reprezentovaly kromě oficiální Československé obce legionářské také levicový Svaz československých legionářů a pravicová Družina československých legionářů. Autorka správně poukazuje na to, že v nejsložitější situaci byli předváleční čeští a slovenští kolonisté, kteří přišli o veškerý majetek a byli nuceni reemigrovat. Jejich zájmy v ČSR reprezentovaly Sdružení Čechů a Slováků z Ruska a Jednota Čechoslováků z Ruska, jejich příbuzných a přátel.

Postavení Rusínů v Československu ve 20. letech ve světle rusínského tisku v USA bylo předmětem zájmu Kirila Vladimiroviče Ševčenka z filiálky Ruské společenskovední univerzity v Minsku. Po Velké válce si američtí Rusíni přáli připojení uherské Rusi k ČSR na principu československo-rusínské federace. Rusíni požadovali, aby Podkarpatská Rus zahrnovala i severovýchodní Slovensko, kde podle sčítání lidu v roce 1921 žilo 85 628 Rusínů. Nerealizace autonomie a nepřipojení Spišské, Šarišské, Abovské a Zemplínské župy, které podle autora byly osídleny převážně Rusíny, vedly americko-rusínské noviny k tvrzení, že „*Československo nám nepřineslo svobodu, ale otroctví*“. Rusínské noviny psaly, že Podkarpatská Rus je počesťována a tzv. Prešovská Rus slovakizována: „*Naše rodné země, Podkarpatská a Prešovská Rus, jsou nyní dolinou pláče... a úžasného utrpení pod krutou a tyranickou vládou Čechů. Ruský národ, který věřil Čechům... se stal nešťastným otrokem na svém území pod nesnesitelným českým jhem*“. Tento názor považuje autor za výstižnou informaci o reálném postavení rusínské národnostní menšiny v Československu. Obsah článku koresponduje s tezemi sovětské historiografie, která tak odůvodňovala nutnost připojení Podkarpatské Rusi k SSSR v roce 1945.

Sergej Ivanovič Michalčenko z Centra slavistiky Brjanské státní univerzity ukazuje Slovensko a Podkarpatskou Rus dvacátých let ve vzpomínkách posledního rektora Univerzity sv. Vladimira v Kyjevě Jevgena Vasiljeviče Spektorského, který emigroval v roce 1920. V letech 1924–1927 byl profesorem a děkanem Ruské právnické fakulty v Praze. Spektorského zaujala otázka postavení nečeských území v rámci nového státu. Politiku ČSR označil za „vnitřní imperialismus“. Na Podkarpatské Rusi prý Češi začali nejprve ukrajinizaci a poté čechizaci. Hlavní město Podkarpatské Rusi se mu jevilo zpola jako volyňský Žitomir, zpola jako uherský Zemun. Do příchodu Čechů prý zdejší obyvatelstvo nic o ukrajinství neslyšelo.

Složitostmi národní identifikace Čechů, Slováků a podkarpatských Rusínů ve vzpomínkách pamětníků se zabývá Sergej Michajlovič Sloistov z Ústavu slavistiky Ruské akademie věd.

Jako příklad uvádí české evangelické vesnice na jihozápadní Ukrajině. V případě Alexandrovky v dnešní Oděské oblasti nešlo o přechod z jedné protestantské denominace do jiné, protože Českobratrská církev evangelická sjednotila české luterány a kalvíny do jednoho společenství. Miroslav Daniš z Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě publikuje neobyčejně zajímavé záznamy Jozefa Belaje, sekretáře slovenského vyslanectví v Moskvě v letech 1939–1940.

Celkově lze charakterizovat anotovanou první část publikace, stejně jako další dvě, za cený příspěvek k našemu poznání nejen rusko-slovenských, ale i rusko-českých vztahů.

Jaroslav Vaculík

VYKOUPIIL, Libor: *Český fašismus na Moravě*. Brno: Matice moravská, 2012. 384 s.

Dějiny českého fašismu se všeobecně připomínají k letopočtu 1922, kdy dal o sobě vědět nejprve na Moravě a teprve poté v Čechách; příznivci krajní pravice se soustředili kolem týdeníku *Hanácká republika*, vycházejícím v Holešově, později změněném na *Národní republiku*. Záhy nato začaly v jednotlivých moravských regionech vznikat místní fašistické buňky. Zde je třeba upozornit na práce Evy Fargašové *Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921–1929* ve Sborníku k dějinám 19. a 20. století nebo Pavla Balouna *Vznik českého fašismu (1921–1926)*, v nichž je datum počátku fašismu v našich zemích posunuto k roku 1921.

Úvodní pasáže jsou věnovány bližšímu vysvětlení používaných pojmů a také metodologickým otázkám, se současným stručným představením stávajících prací k dané problematice (Tomáše Pasáka, Milana Nekonečného, Ivo Pajčocha, Pavla Kotlána, Františka Mezihoráka, Miroslava Mareše), včetně studentských prací. Nechybí zde ani rozbor pramenů a popis využívaných archivních fondů.

V následujících kapitolách Vykoupil podrobně popisuje šíření fašistických myšlenek a věnuje se i dvěma příbuzným hnutím v Čechách, jimiž byli Červenobílí a Národní hnutí; od roku 1924 se tyto subjekty sblížovaly, aby nakonec v roce 1926 splynuly v Národní obec fašistickou (NOF). Jistě se může zdát překvapivé, že mezi postavami v tomto hnutí najdeme i známá jména s akademickým vzděláním (jako například kontroverzního historika Jana Vrzalíka, přírodovědce Vladimíra Teyrovského nebo majitele sanatoria a lékaře Jana Navrátila).

Velká pozornost ze strany autora je věnována tzv. Gajdově aféře z let 1926–1928 a okolnostem nuceného odchodu tohoto, jinak mezi lidem populárního generála-legionáře Gajdy („Lva Sibíře“) z armády. Podrobně je objasňována podstata Gajdova obvinění i postoj prezidenta T. G. Masaryka a jeho okolí ke generálově osobě (i když byla již několikrát popsána, například P. Naumanem, Z. Sládkem nebo I. Šedivým). Gajdův další osud se propojil s NOF, která si jej zvolila za svého vůdce. Autorově pozornosti však neunikli i další více či méně významní funkcionáři tohoto fašistického hnutí, stejně jako mnoho událostí spojených s touto politickou stranou.

Nejpřínosnější se jeví sedmá kapitola, v níž se Vykoupil snažil zasadit český fašismus do širšího spektra prvorepublikových politických stran a objasnit jeho úlohu na čs. meziválečné politické scéně. Mnoho členů NOF se rekrutovalo z již existujících politických stran, proto je zde upozorňováno na provázanost NOF s některými těmito českými stranami, jako například s národní demokracií nebo s agrární stranou. Velký prostor je věnován i tzv. kobsinkiadě (nebo též židenickému puči z 21. na 22. ledna 1933, kdy se několik desítek fašistů v čele s nadporučíkem čs. armády L. Kobsinkem pokusilo obsadit kasárna v Brně-Židenicích a odtud rozpoutat povstání s cílem svrhnout stávající režim a nastolit v republice fašistickou diktaturu, vedenou R. Gajdou). Autor zde obratně využil svých starších prací o „židenické“ události a přinesl nový pohled na danou problematiku. Výrazným kladem této deváté kapitoly je bohaté využití dobového tisku, popisující dramatické události této lednové noci.

Pozornosti autora neunikly ani otázky časově omezené spolupráce vedení českých fašistů s národněsociálním politikem Jiřím Stříbrným (dokonale „zmapovaným“ předchozí Vykoupilovou monografií), který po vyloučení z této strany založil stranu radikálních socialistů, přejmenovanou na Ligu proti vázaným kandidátním listinám (pozdější Národní ligu), jež se sblížila s NOF. V monografii najdeme i odpovědi na řadu otázek spojených s méně významnými moravskými fašistickými formacemi, jakou byl Národní tábor fašistický nebo brněnská Fašistická garda.

NOF jako nejméně významnější a nejsilnější reprezentant českého fašismu v první ČSR nenabyl nikdy ve zdejším demokratickém (masarykovském) prostředí plnohodnotného postavení, jak tomu bylo například v Itálii, Německu, Rakousku, Španělsku, Portugalsku nebo i na Slovensku. Měl sice svého vůdce – „Radolu“ Gajdu, ale ten neoplýval vlastnostmi, které by mu umožnily být skutečným diktátorem. Vykoupilova monografie přináší mnoho podnětného, rozšiřuje znalosti o fašismu na Moravě formou detailnějšího rozpracování, což mu umožnila systematická heuristika. K přednostem práce patří i množství fotografií, které dobře plní dokumentační úlohu. Kniha jako celek je podána čtivým způsobem a dozajista zaujme širší čtenářskou veřejnost.

František Čapka

ISAKOWICZ – ZALESKI, Tadeusz: *Przemilczane ludobójstwo na kresach*. Kraków: Małe wydawnictwo, 2010. 175 s.

Autor je proboštem arménsko-katolické farnosti Nejsvětější Trojice v Hlivicích, vzděláním historik, pochází z někdejšího polského východního pohraničí. Předmětem jeho studia jsou turecká genocida Arménů v roce 1915 a genocida Poláků příslušníky Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) a Ukrajinské povstalecké armády (UPA) za druhé světové války.

Anotovaná kniha je rozdělena do tří částí. První obsahuje sérii článků, které byly publikovány v *Gazecie Polskiej* na téma genocidy prováděné ukrajinskými nacionalisty na Volyni a ve východní Haliči. Druhá část přibližuje vyhlazení obce Korościatyn u Buczacze v Tarnopolském vojvodství, odkud pocházeli jeho prarodiče. Třetí část přibližuje historii vražd Arménů a Poláků v Kutech v Stanislavském vojvodství. Publikace je doplněna dvěma texty z pera emeritního profesora Univerzity v Calgary v Kanadě Ryszarda Szawłowského a ing. Ewy Siemaszko, která je spoluautorkou dvoudílné monografie *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939–1945*.

Nejzajímavější částí knihy je 16 fejetonů publikovaných v první části. V nich se autor zamýšlí nad zfalšovanou a zamlčovanou problematikou genocidy polského obyvatelstva v někdejší polském jihovýchodním pohraničí příslušníky OUN a UPA, která vyvrcholila v roce 1943 po vzniku UPA, do níž vstoupili kolaboranti z ukrajinské pomocné policie. Podle odhadu samotných banderovců zahynulo v letech 1939–1946 okolo 150 tisíc Poláků. Vraždy provedené s nebyvalou krutostí postihly i Židy, Armény, volyňské Čechy a také ty Ukrajince, kteří je nepodporovali. Vraždění nebyli jen muži, ale všichni bez ohledu na pohlaví či věk. Vše bylo spjato s krádežemi a vypalováním domů a celých lokalit.

Studie o Korościatyně začíná mobilizací do polské armády 1939. Ale již 17. září sem vpadla Rudá armáda. Začalo vysídlování Poláků na Sibiř. Po německém vpádu v červnu 1941 začali nacionalisté vraždit své polské sousedy. Zahynulo jedenáct Poláků a šest Ukrajinců, kteří byli proti vraždění. Ukrajinci stříleli do ustupujících Rusů, podobně jako v roce 1939 do Poláků. Němce vítali jako osvoboditele. Vstupovali do jednotek SS Galizien a pomocné policie, aby nemuseli na nucené práce do Německa.

O mučednictví Poláků a Arménů v Kutech v letech 1939–1945 píše autor ve třetí části. Uvádí, že polská reprezentace prchající do Rumunska nepřekročila hranice v Zaleszczykach, jak se obvykle uvádí, ale právě v Kutech, a to 17. a 18. září 1939. Vedle nejpočetnějších Židů zde

žili Rusíni, Poláci a Arméni. Někteří Poláci a Arméni převáděli přes novou sovětsko-rumunskou hranici Poláky, kteří odcházeli do Rumunska, aby na Blízkém východě vstupovali do polské zahraniční armády.

Addenda z pera Ryszarda Szawlowského komparuje tureckou genocidu Arménů, německý holocaust Židů a ukrajinskou genocidu Poláků. Ewa Siemaszko hovoří o událostech let 1942–1946 ve východním polském pohraničí jako o „zamlčené genocidě“, která nebyla spontánní akcí, ale byla plánována, iniciována a organizována OUN a UPA, které přistoupily k „očistě ukrajinských území“.

Jaroslav Vaculík

KOPROWSKI, Marek A.: *Wołyń. Epopeje polskich losów 1939–2013. Akt I. Zakrzewo: Wydawnictwo Replika, 2013. 150 s.*

Sestavovatel sborníku vzpomínek pamětníků na situaci na Volyni po její trojí okupaci, sovětské v roce 1939, německé 1941 a opětovně sovětské 1944, Marek Koprowski je žurnalista, který se již dvacet let zabývá osudy Poláků v postsovětském prostoru od Brestu po Sachalin. Anotovaná práce přibližuje osudy osmi Poláků původně žijících na Volyni, kteří se museli vyrovnat s rychle se měnícími politickými poměry, nesmířili se s cizí okupací a zapojili se do polského domácího odboje. Hlavní pozornost je věnována likvidaci polských elit, jejich násilnému transferu na Sibiř a do Kazachstánu sovětským NKVD, zhoršení dosud celkem normálních vztahů mezi Poláky a Ukrajinci a nasazování pracovních sil v době německé okupace. Vzpomínky jednotlivých pamětníků jsou sice subjektivní, ale představují důležitý dokument přibližující tamní poměry v letech 1939–1945.

Všech osm pamětníků v průběhu eskalace polsko-ukrajinského konfliktu v roce 1943 se chopilo zbraní, aby bránili své rodiny a spoluobčany před násilnostmi ukrajinských nacionalistů. Nejprve popisují život svých rodin před vypuknutím války, vstup sovětských vojsk, vztah Židů a Ukrajinců k novému režimu, německou okupaci a roli ukrajinských nacionalistů jako spojenců nových vládců. Seznámíme se s formováním polského odboje jako reakcí na očistu Volyně od polského elementu, která nespočívala jen ve vyhánění Poláků z tohoto území, ale v jejich fyzické likvidaci, krádeži jejich majetku, vypalování domů a ničení všech stop připomínajících přítomnost tohoto etnika. Většina vzpomínek přibližuje boje 27. volyňské divize pěchoty Domácí armády, osudy jejich jednotlivých oddílů a také jejich příslušníků po odzbrojení Rudou armádou. Každý z autorů popisuje svůj život po válce, kdy byli perzekuováni novým polským komunistickým režimem, zvláště ti, kteří vstoupili do polské armády. Svě Volyni ale zůstali věrni a usilují, aby pravda o válečných událostech neupadla v zapomnění. Z nich nejznámější je Władysław Siemaszko, který spolu se svou dcerou Ewou sestavil dvojdílnou publikaci vydanou v roce 2000 a nazvanou *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludność polskiej Wołynia 1939–1945*.

Jaroslav Vaculík

FILIP, Vladimír a kol.: *Brno – Brünn 1939–1945, II. díl. Brno: Nakladatelství Josef Filip 1938, 2012. 238 s.*

V úterý 16. prosince 2012 se v přednáškovém sále Ditrichštejnského paláce v Brně konal křest této publikace autorského kolektivu v čele s Vladimírem Filipem a pracovníky Historické-

ho oddělení Moravského zemského muzea. Jednalo se o druhý díl rok předtím (2011) vydaného prvního dílu stejnojmenné knihy. Tentokrát autoři představili podobu Brna na základě zhruba tisícovky zajímavých fotografií, z nichž skoro 90 % vzácných fotografií nebylo dosud nikdy publikováno. Publikace je rozvržena do tří částí, přičemž v každé z nich fotografie doprovází průvodní odborný text.

V úvodní kapitole je podán přehled o stavebním vývoji města v letech protektorátu, přičemž se pojednání důsledně drží historické stránky tématu. Na představených fotografiích pak můžeme jednoznačně dokumentovat snahu o architektonickou germanizaci Brna a ze strany okupační správy využití každé příležitosti ke glorifikaci nacismu a němectví. Stavební ruch provádějící počáteční období okupace postupně slábl, tak jak se měnila situace na frontách druhé světové války a docházelo ke změně priorit Třetí říše. Zpočátku byly dokončovány rozestavěné budovy nebo vznikaly nové projekty (školy, byty, spořitelny). Vedle toho probíhala řada rekonstrukcí historických staveb, včetně hradu Špilberk. Realizovaly se i některé projekty městské dopravní infrastruktury, jako například vytvoření vnitřního městského dopravního okruhu (nová dopravní trasa pod Petrovem).

Dokumentačně zdařilá je část, která přibližuje každodenní život občanů města. Vedle toho bylo poměrně dost místa věnováno protektorátním dobovým atributům, jakými byly poštovní známky, potravinové lístky nebo bankovky. Za zdařilý úsek této kapitoly lze označit část, zabývající se protizidovskými opatřeními (vyhlášky a další nařízení i opatření proti brněnským Židům). Autoři textu i fotografické dokumentace zde snesli značné množství málo známých skutečností o drastickém řešení židovské otázky. Zajímavé údaje byly publikovány o činnosti protiletecké obrany na území města Brna v době, kdy se fronta a bombardování přiblížilo městu. Najdeme zde mnohé fotografie dokumentující výcvik členů tzv. Luftschutzu, a to jak těch profesionálních, tak i těch, kteří se tímto nácvikem zabývali souběžně se zaměstnáním. Ve městě se konala bezpečnostní opatření proti náletům, která logicky musela v roce 1944 přijít. Budovaly se protiletecké kryty, školilo se obyvatelstvo. Mimořádně zajímavé jsou pak fotografie z amerických bombardérů, pořízené přímo během leteckého náletu 25. srpna 1944.

Viditelnou povrchností a uspěchaností naopak trpí oddíl o odboji a perzekuci, což dosvědčí drobné faktografické nepřesnosti. Najdeme zde však množství fotografií osobností brněnského domácího protinacistického odboje (např. z Obrany národa), ale také představitelů německých represivních složek. Jsou zde umístěny vzácné fotografie z tehdejších brněnských věznic, ze soukromých gestapáckých oslav apod. Do této části byly zahrnuty i údaje o některých mimobrněnských aktivitách odboje, jako o Zeleném kádru v Hostýnských vrších a na Drahanské vrchovině, nebo o známé skupině Olga v Chříbech a v Ždánském lese.

Druhý díl nabídl široké brněnské veřejnosti zajímavé a technicky dokonalé fotografie z Brna a nejbližšího okolí z let 1939-1945, z nichž většina nebyla dosud známá. K této dokumentační části jsou přiřazené úvodní odborné texty, čímž vznikl dokonalý komplexní celek.

František Čapka

ŠUSTROVÁ, Radka: *Pod ochranou protektorátu. Kinderlandverschickung v Čechách a na Moravě. Politika, každodennost a paměť 1940–1943.* Praha: Filozofická fakulta UK, 2012. 318 s.

Někdejší doktorandku v Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a historičku Památníku Lidice, badatelsky zaměřenou na sociální politiku s důrazem na druhou světovou válku, na německou menšinu v Protektorátu Čechy a Morava a na otázku dětí a mládeže

ve Třetí říši, vedl profesní zájem k tomu, aby se za pomoci mnoha archivních pramenů české i zahraniční provenience (německé a rakouské), dobové literatury, časopisů a značného množství odborných prací pokusila zachytit tuto, dosud v českém prostředí skoro neznámou kapitolu z protektorátní historie. Již letmé seznámení s touto monografií nás opravňuje ke konstatování, že tak učinila s nesmírnou pečlivostí a s hlubokým zaujetím pro danou problematiku, když vycházela ze své diplomové práce a z řady vlastních dílčích časopiseckých studií.

Letecké bombardování Německa spojeneckými svazky v roce 1940 podnítilo nacistické představitelství Třetí říše k obnovení projektu, který vzešel ve známost pod názvem *Erweiterte Kinderlandverschickung* (KLV, „vysílání dětí na venkov“). Německé úřady evakuovaly děti z průmyslových měst západního a severozápadního Německa do protektorátu, kde žily pod dozorem Hitlerjugend ve zvláštních výchovných zařízeních, jejichž počet se pohyboval okolo 400; projekt se týkal přibližně 2,3 milionu německých dětí.

Práce se snaží komplexnější analýzou představit a postihnout KLV jako součást tematické každodennosti ze tří různých úhlů pohledu, a to coby historickou sondu do reality dětského světa uprostřed války: – „deskriptivním“ pohledem, zabývajícím se KLV jako projektem realizovaným okupační správou v protektorátu s jeho zakotvením v organizační síti místních orgánů, – sociálně historickým, kdy tato zařízení sloužila pro poznání života jeho nejmladších účastníků, a za třetí – interpretaci těchto táborů coby fenoménu vzpomínání generace „Kriegskinder“, jež se inspirovala paměťovými studiemi. Tato část je zpracována odlišným metodologickým postupem, založeným na analýze poválečných textů z provenience někdejších organizátorů projektu a do něj zapojených dětí.

Vlastním objektem zájmu KLV byly výlučně německé nežidovské děti. V tomto kontextu je proto nezbytné nahlížet na ně ze dvou rozdílných hledisek, a to jako na projekt organizovaný říšskými úřady Německa (správní zázemí, organizace, táborová realita v časovém horizontu od konce roku 1940 do jara 1945), a za druhé zabývat se samotným dětským chápáním války a představami dětí i jejich rodin o novém sociálním prostředí, v němž se musely pohybovat. Tento přístup se zaměřuje na dětské subjektivní vnímání válečných realit, kdy část dětí pohlížela na pobyt ve výchovných zařízeních jako na zajímavou epizodu ze svého života, jiná část jej pociťovala jako značně traumatizující, což bylo především způsobeno dlouhodobým odloučením od domova a od rodiny.

Ačkoliv je práce věnována výhradně období protektorátu, nebyly opomenuty širší souvislosti. Tomu odpovídá vnitřní její členění do pěti hlavních chronologicky řazených kapitol, které jsou dále členěny do menších oddílů. Oproti tradičnímu představování protektorátu usiluje Šustrová o zhodnocení odlišné válečné zkušenosti a o modifikaci obrazu protektorátního období jako součásti každodennosti.

František Čapka

Šumava v proměnách času. Revue Jungbauerova šumavského vlastivědného spolku, sv. 1. Horní Planá 2014. 202 s.

Práce z regionálních dějin, včetně těch s vlastivědným a historicko-topografickým zaměřením, tvoří obsáhlý fond naší historické literatury. V poslední době dochází k dalšímu kvantitativnímu, ale i kvalitativnímu růstu regionálně zaměřené historické produkce rozličné podoby i záběru. K ní můžeme bezesporu přiřadit i představovanou revue, kterou zahájil v červnu 2014 tento šumavský vlastivědný spolek svou vydavatelskou činností 1. číslem nového periodika.

Jako ukázka první „proměny času“ byly do vstupního tematického oddílu nazvaného *Historie* zařazeny dvě drobné studie, vztahující se ke konci druhé světové války a k bezprostřednímu poválečnému období v šumavském regionu. V té první upozorňuje Martin Bürger na tragickou

epizodu z posledních válečných dnů, na problematiku tzv. pochodů smrti, během nichž byly desetitisíce vězňů z koncentračních a zajateckých táborů hnány vstříc nejisté a chmurné budoucnosti, ve snaze nacistů zahladit stopy po svých zločinech před postupujícími spojeneckými vojsky. Na příkladu pochodu smrti, procházejícího v dubnu 1945 šumavskou obcí Horní Planá, demonstruje autor zkoumaný jev nejen z hlediska národního, ale také lokálního. Na tomto konkrétním příkladu jsou představeny možnosti a limity studia daného problému, s nimiž se historik, zabývající se touto problematikou, musí vyrovnávat. Vzorek hornoplanského pochodu lze mapovat několika klíčovými prameny, které se však ve svých výpovědích rozcházejí. Před historikem pak stojí zásadní otázka: jak představit jednotlivé pramenné podoby a následně vybrat z rozličně se nabízejících interpretací podobu realitě nejbližší.

Do bezprostředně poválečného období, spojeného v tomto šumavském kraji s odsunem zdejšího německého obyvatelstva, je zasazen příspěvek Vladimíra Horpeniaka, přibližující jednotlivé fáze tohoto procesu na příkladu Kašperskohorska. Vedle všeobecně známých skutečností je text oživen řadou svědectví a vzpomínek na atmosféru těchto dnů. Jejich uspořádání působí však poněkud nahodile a neuspořádaně, bez náznaku o vnitřní skladbu. Sjednocujícím prvkem je snad jen emotivní představení několika aktérů tohoto procesu, které působí vcelku věrohodně. K jeho škodě zde však marně hledáme poznámkový aparát nebo alespoň soupis pramenů.

Druhý blok vlastivědných příspěvků, nesoucí přílehlavý název *Život*, je rovněž představen dvěma drobnými studii. Cílem první z nich, z pera Petra Jelínka, je přiblížit obraz Šumavského muzea v Horní Plané v návaznosti na obecný vývoj spolkového života v českých zemích v 19. a v první polovině 20. století, kdy zvláštní důraz byl položen na význam a přínos spolkové činnosti spojené se založením uvedeného muzea jako významného kulturního a vzdělávacího centra Šumavy. V závěru je pak krátce připomenut osud tohoto muzea po roce 1945. Na mnoha místech však autor neopustil kronikářský způsob prezentace jeho činnosti, aniž by se pokusil o širší a propojený pohled.

Daleko profesionálněji působí představení Národohospodářského sboru jihočeského od Jiřího Dvořáka se všemi zásadními atributy jeho aktivit až do roku 1941, který znamenal konečnou stanici pro dožívající spolek a regionalismus vůbec. Text příspěvku snese nejpřísnější kritéria hodnocení, jeho preciznost zvláště dokládá velmi podrobný a vyčerpávající poznámkový aparát.

Kolorit sborníku vhodně doplňuje oddíl *Osobnosti*, kde první pocty se po zásluze dočkal profesor Gustav Jungbauer od Manfreda Pranghofera; příjmením Jungbauer je „ozdoben“ šumavský vlastivědný spolek, založený v roce 2009 v Horní Plané, a současně i vydavatelská instituce anotované revue. V krátkém přehledu aktivit G. Jungbauera, coby šumavského etnografa a vysokoškolského učitele, jsou na s. 89–100 s bohatou fotografickou dokumentací oceněny jeho zásluhy o bližší poznání Šumavy pomocí Šumavského muzea, založeného na počátku 20. let minulého století, na jehož vybudování se právě Jungbauer významnou měrou podílel.

Druhá osobnost byla vybrána z jiného „soudku“. Stal se jím jiný šumavský rodák, brigádní generál Josef Bártík, činný v čs. vojenském zpravodajství. Pavel Kreisinger sleduje spletité životní osudy tohoto nejdříve italského legionáře, pak mladého „zpravodajce“ ve vznikající čs. armádě a následně vedoucího obranné sekce zpravodajského oddělení Hlavního štábu čs. armády. Na tomto postu ho zastihly tragické události let 1938/1939. A začalo se odvíjet druhé dějství jeho „zpravodajského“ života: odlet do Anglie a válečná léta v zahraničním odboji. Poválečné Bártíkovo „přednostování“ po návratu do vlasti na ministerstvu vnitra bylo násilně přerušeno únorem 1948, zatčením a následným vykonstruovaným soudním procesem, který ho poslal na pět let do kriminálu. Po svém propuštění se pustil do boje za svou rehabilitaci, což se mu skutečně po několika letech podařilo. Poslední tečkou za jeho strastiplným životem se stala jistá satisfakce v podobě propůjčení Řádu bílého lva III. třídy in memoriam v roce 1998 prezidentem V. Havlem Za vynikající velitelskou a bojovou činnost.

S vybranými životními osudy a s bohatým rejstříkem kulturně historických aktivit profesora Hugo Rokyty, popularizátora českých hradů a zámků v oblasti památkové péče a propagátora česko-rakouského dějepisce, jsme seznámeni díky příspěvku Michala Flegla. Z množství jeho publikačních výstupů si zvláštní pozornost jistě zaslouží dvě práce – encyklopedické dílo *České země. Památky a památníky česko-německých kulturních vztahů v českých zemích* a trojdílná *Rukověť památníků a památek evropských kulturních vztahů v českých zemích*. Rokyta je v revue připomínán zejména jako spoluzakladatel Památníku Adalberta Stiftera v Horní Plané. K přiblížení Rokytových aktivit přispěl i subjektivně zabarveným vzpomínkovým fragmentem rakouský vydavatel z nakladatelství Vitalit Harald Salfellner, s nímž připravoval Rokyta nové vydání *Rukověti památníků a památek v českých zemích*.

Vlastivědný sborník uzavírají tři drobné oddíly – *Památky*, pojednávající o jedné z významných sakrálních staveb románské a gotické architektury horního Pootaví v Nezamyslicích, *Spisovatelé*, přibližující postavu spisovatele a publicisty Ivana Nového včetně ukázek z první části jeho dosud nepublikované knihy *Listy z domácího exilu* a z knihy *Houby šumavských lesů*, a nakonec *Hlasy paměti*, které přinášejí vzpomínky jednoho z místních šumavských Němců z osady Olšina Jana Stinyho na dětství a léta spojená s odsunem Němců.

Sborník svou bohatou a různorodou obsahovou skladbou může posloužit jako příkladný vzorek regionální produkce, přinášející sondu do regionálně historických, ekonomických, sociálních, politických i kulturních oblastí daného mikroregionu. Zaslouží si i zamyšlení nad inovačními možnostmi témat závěrečných studentských bakalářských a zejména magisterských prací z oblasti regionální historie.

František Čapka

TUPÝ, Jan: Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice. Historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989–2013. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 165 s.

Odborník na tvorbu kurikulárních dokumentů Jan Tupý, působící v *Národním ústavu pro vzdělávání*, připravil k vydání publikaci, ve které sleduje tvorbu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v České republice v letech 1989–2013 (koncepční materiály, osnovy z roku 1991, *Standard základního vzdělávání* a z něj vycházející vzdělávací programy, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* a jeho jednotlivé verze). Práce vyšla v řadě *Pedagogický výzkum v teorii a praxi*, vydávané *Institutem výzkumu školního vzdělávání* na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Autor, který byl součástí struktur připravujících tyto dokumenty, nabízí cenný pohled do zákulisí jejich tvorby.

Práce je rozdělena do pěti základních kapitol, které se dále dělí na další podkapitoly. První kapitola sleduje situaci v oblasti kurikulárních dokumentů v období od počátku 90. let do vzniku samostatné České republiky (1989–1992), druhá situaci v období před vydáním tzv. Bílé knihy (1993–1998), třetí kapitola situaci od vzniku Bílé knihy po vydání rámcových a školních vzdělávacích programů (1999–2007), kapitola čtvrtá přibližuje revize a úpravy *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* (2006–2013), závěrečná pátá zobecňující kapitola pak shrnuje, o čem nás dosavadní vývoj kurikulárních dokumentů poučuje.

Autor zachycuje podobu a obsah sledovaných dokumentů, jejich hlavní myšlenky, jejich vývoj a zejména průběh jejich vzniku. Právě popis průběhu jejich vzniku je třeba označit jako cenný, zejména pro období devadesátých let, kdy došlo k řadě překotných změn, jejichž průběh je zpětně těžké rekonstruovat. Orientaci v této problematice usnadňuje právě anotovaná publi-

kace, která nabízí pohled „pod ruce“ tvůrců kurikulárních dokumentů. Připomenuty jsou některé problémy, na které bylo při tvorbě dokumentů naráženo, popsány jsou klady i zápory změn v oblasti těchto dokumentů, upozorněno je na rizika provázející procesy jejich tvorby. Autor přitom vychází také z interních materiálů, se kterými se běžný čtenář nemůže seznámit. Jeho pohled je přitom často velmi otevřený a kritický (snaží se postihnout nejen pozitivní, ale také negativní kroky). Autor v publikaci zachycuje také své zkušenosti, snaží se o zobecnění závěrů. Své závěry dokládá citacemi z dobových materiálů. Publikace obsahuje také přehledy použité literatury a přílohy s ukázkami z jednotlivých dokumentů.

Téma publikace je třeba označit jako cenné – kurikulární dokumenty i nadále procházejí vývojem, jedná se tedy o stále aktuální problematiku. Z minulého vývoje je přitom možné poučit se (upozorněno je na některé chyby v oblasti tvorby dokumentů, jejich překotné tempo) a navázat na to dobré. V neposlední řadě je třeba ocenit také fakt, že zachycení vývoje této problematiky včetně řady momentů, které by jinak nebyly písemně zaznamenány, do budoucna jistě ocení historici vzdělávání, kteří se budou zabývat touto problematikou.

Miroslav Jireček